

บทที่ 2

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาผลของการประยุกต์ใช้ทฤษฎีแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพร่วมกับแรงสนับสนุนทางสังคมในการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยเบาหวานชนิดที่ 2 ที่มารับบริการที่โรงพยาบาลอุบลรัตน์ อำเภอบุขลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมตำราทางวิชาการ เอกสารประกอบเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนการศึกษาวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดการนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

1. ความรู้เรื่องโรคเบาหวานและการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือด
  - 1.1 ความหมายของโรคเบาหวาน
  - 1.2 สาเหตุและโอกาสที่ทำให้เกิดโรคเบาหวาน
  - 1.3 ประเภทของเบาหวาน
  - 1.4 อาการและอาการแสดงของโรคเบาหวาน
  - 1.5 การตรวจวินิจฉัยโรคเบาหวาน
  - 1.6 หลักการดูแลรักษา และควบคุมโรคเบาหวาน
  - 1.7 ภาวะแทรกซ้อนจากโรคเบาหวาน
  - 1.8 การเสี่ยงต่อการเป็นโรคเบาหวาน
  - 1.9 กลวิธีในการป้องกันการเกิดโรคเบาหวานและแนวทางการปฏิบัติตัว
2. แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาวิจัย
  - 2.1 ทฤษฎีแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพ (Health Belief Model)
  - 2.2 ทฤษฎีแรงสนับสนุนทางสังคม (Social Support Theory)
  - 2.3 กระบวนการกลุ่ม (Group Process)
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 3.1 งานวิจัยเกี่ยวกับโรคเบาหวาน
  - 3.2 งานวิจัยเกี่ยวกับทฤษฎีแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพ (Health Belief Model)
  - 3.3 งานวิจัยเกี่ยวกับทฤษฎีแรงสนับสนุนทางสังคม (Social Support Theory)
4. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. ความรู้เกี่ยวกับโรคเบาหวาน (วิทยา ศรีดามา, 2545)

1.1 ความหมาย คณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญการวินิจฉัยและการแบ่งประเภทของโรคเบาหวาน (The Expert Committee on the Diagnosis and Classification of Diabetes Mellitus, 2543 อ้างใน ภาวนา กิริติยวงศ์, 2544) ได้ให้คำจำกัดความของโรคเบาหวานดังนี้

โรคเบาหวาน (Diabetes Mellitus) เป็นโรคที่มีความผิดปกติเกี่ยวกับเมตาบอลิซึม แสดงอาการโดยมีระดับน้ำตาลในเลือดสูง ซึ่งเป็นผลมาจากความผิดปกติของการหลั่งอินซูลิน และ/หรือการออกฤทธิ์ของอินซูลิน ภาวะที่ระดับน้ำตาลในเลือดสูงอย่างเรื้อรัง ทำให้เกิดการเสื่อมของอวัยวะในร่างกายระยะยาว เกิดการเสียหายที่และอวัยวะที่สำคัญหลายอวัยวะทำงานล้มเหลว ได้แก่ ตา ไต หัวใจ ระบบประสาท และ หลอดเลือด

1.2 สาเหตุและโอกาสที่ทำให้เกิดโรคเบาหวาน

1.2.1 สาเหตุจากพันธุกรรม เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดเบาหวานทั้งชนิดพึ่งพาอินซูลิน (Insulin dependent diabetes, IDDM) และชนิดไม่พึ่งพาอินซูลิน Non-insulin dependent diabetes mellitus, NIDDM) ซึ่งมีความแตกต่างกันดังนี้

1) พันธุกรรมในโรคเบาหวานชนิดพึ่งพาอินซูลิน มีความสัมพันธ์กับระบบแอนติเจนของเม็ดโลหิตขาว (Human leukocyte antigen, HLA) HLA ที่พบมากในผู้ป่วยเบาหวาน ได้แก่ HLAB, BLA-DR ผู้มี HLA มีแนวโน้มเกิดการอักเสบเรื้อรังที่ตับอ่อน ภายหลังการติดเชื้อไวรัสบางตัวทำให้ β -cell ถูกทำลายและเสื่อมสมรรถภาพจนไม่สามารถสร้างอินซูลินได้

2) พันธุกรรมในโรคเบาหวานชนิดไม่พึ่งอินซูลิน ไม่มีความสัมพันธ์กับ HLA แต่มีความสัมพันธ์กับความอ้วน อายุที่เพิ่มขึ้น และการรับประทานอาหารรสหวานจัด

1.2.2 สาเหตุอื่นที่มีโอกาสทำให้เกิดโรคเบาหวาน เบาหวานสืบทอดทางพันธุกรรมได้ก็จริง แต่ผู้ที่มีญาติสายตรง (พ่อ แม่ พี่น้อง เป็นเบาหวาน) ไม่จำเป็นต้องเป็นโรคเบาหวานทุกคน มีปัจจัยเสี่ยง อื่นๆ ที่ก่อให้เกิดโรคเบาหวานได้แก่

1) ความอ้วน การไม่ออกกำลังกาย ความเครียด ทำให้การตอบสนองของเนื้อเยื่อร่างกายต่ออินซูลินไม่ดี

2) ผู้สูงอายุ การสังเคราะห์และการหลั่งฮอร์โมนอินซูลินลดลง

3) โรคของตับอ่อน เช่น ตับอ่อนอักเสบ ได้รับการผ่าตัดตับอ่อน

4) การติดเชื้อไวรัสบางชนิด เช่น หัด หัดเยอรมัน คางทูม ซึ่งมีผลต่อตับ

อ่อน

5) การได้รับยาบางชนิด สเตียรอยด์ยาขับปัสสาวะ ยาคุมกำเนิดบางชนิด ทำให้มีการสร้างน้ำตาลมากขึ้นหรือการตอบสนองของอินซูลินไม่ดี

6) การตั้งครรภ์ เนื่องจากมีการสร้างฮอร์โมนหลายชนิดที่มีผลยับยั้งการทำงานของอินซูลิน 80

1.3 ประเภทของเบาหวาน (Classification of Diabetes Mellitus)

องค์การอนามัยโลก โดย Expert committee on The Diagnosis and Classification of Diabetes Mellitus ปีพ.ศ. 2543 ได้แบ่งประเภทของเบาหวานตามลักษณะทางคลินิก (Clinical classes) โดยแบ่ง เป็น 4 ประเภท คือ

1.3.1 โรคเบาหวานประเภทที่ 1 (Type1 Diabetes) หรือประเภทพึ่งอินซูลิน (Insulin dependent diabetes mellitus, IDDM) ซึ่งเดิมเคยเรียกว่า โรคเบาหวานในเด็ก (Juvenile onset diabetes) โรคเบาหวานชนิดนี้เกิดจากเบต้าเซลล์ในตับอ่อนมีจำนวนน้อยหรือเกือบไม่มีเลย ทำให้ไม่สามารถผลิต อินซูลินได้ ส่วนใหญ่พบในผู้ป่วยเด็กหรือวัยรุ่นใหญ่ที่อายุไม่เกิน 40 ปี พบได้ทั้งเพศชายและหญิงในจำนวนใกล้เคียงกัน อาการของโรคจะเกิดขึ้นกะทันหันและรุนแรง ผู้ป่วยมักมีรูปร่างผอมหรือน้ำหนักตัวลดลงอย่าง รวดเร็ว และพบว่าส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กับ HLA ผู้ป่วยประเภทนี้จำเป็นต้องได้รับการรักษาด้วยการฉีด อินซูลินทุกวัน มิฉะนั้นอาจเกิดภาวะแทรกซ้อนมีอันตรายถึงชีวิตได้ง่าย โดยเฉพาะภาวะกรดคีโตนคั่งในเลือด

1.3.2 โรคเบาหวานประเภทที่ 2 (Type2 Diabetes) หรือประเภทไม่พึ่งอินซูลิน (Noninsulin dependent diabetes mellitus, NIDDM) ซึ่งเดิมเคยเรียกว่า โรคเบาหวานผู้ใหญ่ (Maturity onset diabetes) โรคเบาหวานชนิดนี้พบมากที่สุดประมาณร้อยละ 95-97 ของผู้ป่วยเบาหวานในประเทศไทย ผู้ป่วย ส่วนใหญ่มีก้อ้วน มีประวัติเป็นเบาหวานในครอบครัว อายุมากกว่า 40 ปี ตับอ่อนยังพอผลิตอินซูลินได้บ้างแต่มีภาวะดื้อต่ออินซูลิน ในระยะแรกอาจรักษาได้ด้วยการควบคุมอาหารหรือยาเม็ดลดระดับน้ำตาล แต่เมื่อเป็นนานๆ ในผู้ป่วยบางรายมีเบต้าเซลล์เสื่อมหน้าที่ทำให้ควบคุมระดับน้ำตาลไม่ได้อาจจำเป็นต้องฉีดอินซูลิน

1.3.3 โรคเบาหวานชนิดอื่นๆ (Other specific type) ได้แก่โรคเบาหวานที่เกิดจากความผิดปกติทางพันธุกรรมของเบต้าเซลล์ (Genetic defects of β -cell function) โรคเบาหวานที่เกิดจากความผิดปกติทางพันธุกรรมจากการออกฤทธิ์ของอินซูลิน (Genetic defects of insulin action) โรคเบาหวานที่เกิด จากโรคของตับอ่อน (Diseases of the exocrine pancreas) โรคเบาหวานที่เกิดจากโรคทางต่อมไร้ท่อ (Endocrinopathies) โรคเบาหวานที่เกิดจากยาหรือสารเคมี (Drug-or chemical-induced) โรคเบาหวานที่เกิดจากการติดเชื้อ (Infection) โรคเบาหวานที่เกิดจากระบบภูมิคุ้มกันที่พบไม่บ่อย (Uncommon forms of immune-mediated diabetes) และโรคเบาหวานที่มีความสัมพันธ์กับโรคทางพันธุกรรมอื่นๆ (Other genetic syndromes sometimes associated with diabetes)

1.3.4 โรคเบาหวานที่เกิดขึ้นขณะตั้งครรภ์ (Gestational diabetes mellitus: GAM)

โรคเบาหวานชนิดนี้ผู้ป่วยจะไม่เคยมีประวัติเป็นโรคเบาหวานมาก่อนในช่วงระหว่างการตั้งครรภ์ จะมีฮอร์โมนจากรกซึ่งมีฤทธิ์ต้านอินซูลิน เป็นผลให้ร่างกายตอบสนองต่ออินซูลิน ถ้าไม่สามารถเพิ่มการสร้างอินซูลินให้เพียงพอจะทำให้เกิดเป็นโรคเบาหวานในขณะตั้งครรภ์ได้หลังคลอด มักจะพบว่าอาการโรคเบาหวานหายไป แต่จะมีความเสี่ยงในการเกิดโรคเบาหวานได้มาก จึงควรมีการตรวจเช็คเป็นระยะและมีพฤติกรรมที่ป้องกันการเกิดเบาหวาน

1.4 อาการและอาการแสดงของโรคเบาหวาน

คนปกติก่อนรับประทานอาหารเช้าจะมีระดับน้ำตาลในเลือด (Plasma glucose) 70-110 มก./ดล. และหลังรับประทานอาหารเช้าแล้ว 2 ชม. ระดับน้ำตาลจะไม่เกิน 140 มก./ดล. ผู้ป่วยที่ระดับน้ำตาลไม่สูงมากอาจไม่มีอาการอะไร การวินิจฉัยโรคเบาหวานจะทำได้จากการตรวจระดับน้ำตาลในเลือด อย่างไรก็ตามระดับน้ำตาลที่สูงกว่าปกติเป็นระยะเวลานาน ๆ สามารถทำให้เกิดโรคแทรกซ้อนเรื้อรังได้

อาการที่พบบ่อยในผู้ป่วยเบาหวานมีทั้งส่วนที่เป็นผลจากภาวะน้ำตาลสูงโดยตรง และส่วนที่เป็นอาการเนื่องมาจากโรคแทรกซ้อน ได้แก่

- 1) ปัสสาวะบ่อยและมาก ปัสสาวะกลางคืน คนปกติถ้าไม่ดื่มน้ำมากก่อนนอนมักจะไม่ต้องลุกมาปัสสาวะกลางคืนหรือปัสสาวะอย่างมาก 1 ครั้ง ในผู้ป่วยเบาหวานเมื่อระดับน้ำตาลสูงเกินความสามารถของไตในการกั้นมิให้น้ำตาลออกมาในปัสสาวะ (พลาสมากลูโคสในเลือดสูงมากกว่า 180 มก./ดล.) จะมีน้ำตาล ออกมากับปัสสาวะซึ่งจะดึงน้ำตาลมา ทำให้สูญเสียน้ำไปด้วย จึงมีปัสสาวะมากกว่าคนปกติทำให้ต้องลุกขึ้นมา ปัสสาวะกลางคืนหลายครั้ง และอาจพบว่าปัสสาวะมีมดอม
- 2) คอแห้ง กระหายน้ำ ดื่มน้ำมาก ซึ่งเป็นผลจากการที่ร่างกายสูญเสียน้ำมากทางปัสสาวะ
- 3) หิวบ่อย รับประทานจุ แต่น้ำหนักลด อ่อนเพลีย เนื่องจากร่างกายนำน้ำตาลกลูโคสไปใช้เป็นพลังงานไม่ได้เพราะอินซูลินไม่เพียงพอ จึงมีการสลายพลังงานออกมาจากไขมันและกล้ามเนื้อ
- 4) ถ้าเป็นแผลจะหายยาก มีการติดเชื้อตามผิวหนัง เกิดฝีบ่อย เนื่องจากน้ำตาลสูงทำให้ความสามารถของเม็ดเลือดขาวในการกำจัดเชื้อโรคลดลง
- 5) มีคันตามผิวหนัง มีการติดเชื้อรา โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณช่องคลอดของผู้ป่วยเพศหญิง สาเหตุของอาการคันเกิดขึ้นได้หลายอย่าง เช่น ผิวหนังแห้งเกินไป หรือการอักเสบของผิวหนัง ซึ่งพบได้ใน ผู้ป่วยเบาหวาน

6) ตาพร่ามัว การที่ตาพร่ามัวในผู้ป่วยเบาหวาน มีสาเหตุหลายประการ เช่น อาจเป็นเพราะสายตาเปลี่ยน (สายตาสั้นลง) มีน้ำตาลในเลือดสูงและน้ำตาลไปคั่งอยู่ในตาอาจเกิดจากต่อกระจก หรือจอตาผิดปกติจากโรคเบาหวาน

7) ชาปลายมือปลายเท้า หย่อนสมรรถภาพทางเพศเนื่องจากน้ำตาลที่สูงมากๆ ทำให้เส้นประสาทเสื่อม เกิดแผลที่เท้าได้ง่าย เพราะไม่รู้สึกรู้ว่า จะทราบแผลก็ลุกลามมาก คิดเชื่อได้ง่าย รวมทั้ง สมรรถภาพลดลง

1.5 การตรวจวินิจฉัยโรคเบาหวาน

การตรวจวินิจฉัยโรคเบาหวานจะทำในกรณี ดังนี้

1.5.1 ผู้มีอาการของโรคเบาหวาน เช่น หิวน้ำบ่อย ปัสสาวะบ่อย น้ำหนักลด อ่อนเพลีย รับประทานมาก ตาพร่ามัว แผลหายช้า หรือมีประวัติติดเชื้อทางเดินปัสสาวะ ติดเชื้อผิวหนัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากเชื้อรา

1.5.2 ผู้อายุ 45 ปี หรือมากกว่า (ถ้าผลตรวจปกติให้ตรวจทุกปี)

1.5.3 ผู้ที่ไม่มีอาการ แต่มีปัจจัยเสี่ยงต่อการเป็นโรคเบาหวาน (ถ้าผลตรวจปกติให้ตรวจทุกปี) ได้แก่

- 1) ประวัติครอบครัวเป็นโรคเบาหวาน (First degree relatives)
- 2) น้ำหนักเกิน ($BMI \geq 25$ กก/ม²)
- 3) ประวัติ IGP (Impaired glucose tolerance) หรือ IFG (Impaired fasting glucose)
- 4) ความดันโลหิตสูง ($\geq 140/90$ มม.ปรอท)
- 5) HDL-cholesterol ≤ 35 มก./ดล. และ/หรือ Triglyceride ≥ 250 มก./ดล.
- 6) ประวัติคลอดลูกน้ำหนักเกิน 4 กก. หรือเคยได้รับการวินิจฉัยว่าเป็น Gestational diabetes
- 7) Polycystic ovary syndrome หรือ Acanthosis nigricans
- 8) ขาดการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอหรือทำงานที่ไม่ได้ออกแรงมาก (Physical inactivity)

การตรวจ Screening ที่ต้องการการตรวจซ้ำ และประเมินผลเพิ่มเติม ถ้าพบว่า FPG (Fasting plasma glucose) หลังการอดอาหารนาน 8 ชั่วโมง ≥ 100 มก./ดล. Random plasma glucose ≥ 160 มก./ดล. หรือ Random capillary whole blood glucose ≥ 140 มก./ดล. เมื่อผลดังกล่าวให้ตรวจ FPG ซ้ำอีก 1-2 ครั้ง

สํานักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

ห้องสมุดงานวิจัย

วันที่..... 12 มี.ค. 2556 .....

เลขทะเบียน..... 209136 .....

เลขเรียกหนังสือ.....

การทำ Oral glucose tolerance test

ให้ผู้ถูกทดสอบรับประทานอาหารตามปกติที่มีคาร์โบไฮเดรตมากกว่า 150 กรัม อย่างน้อย 3 วัน มีกิจวัตรประจำวันตามปกติไม่ได้อยู่ในช่วงเจ็บป่วย หรือมีภาวะ Stress อื่นๆ อายุต่ำกว่า 50 ปี ไม่ได้รับยาที่มีผลต่อ glucose tolerance เช่น Steroid ยาคุมกำเนิด ยาขับปัสสาวะ Beta blocker Nicotinic acid และ Dilantin

- 1) ทดสอบตอนเช้า โดยงดอาหารข้ามคืน อย่างน้อย 8 ชั่วโมง
- 2) เจาะเลือดตรวจ FPG
- 3) รับประทาน 75 กรัมกลูโคส ในน้ำ 300 มล. ในเวลา 5 นาที
- 4) เจาะเลือดตรวจ FPG ในเวลา 2 ชั่วโมงถัดมา

การวินิจฉัยโรคเบาหวาน มี 3 วิธีได้แก่

- 1) $FPG \geq 126$ มก./ดล.
- 2) Casual (Random) plasma glucose ≥ 200 มก./ดล. ร่วมกับมีอาการของโรคเบาหวาน
- 3) plasma glucose ที่ 2 ชั่วโมง หลังจากทำ Oral glucose tolerance test (OGTT) ≥ 200 มก./ดล.

ถ้าค่าที่ใช้ในการวินิจฉัยแต่ละวิธีข้างต้น อยู่ในเกณฑ์ของโรคเบาหวาน ควรตรวจในวัน อื่นอีก 1 ครั้ง เพื่อยืนยันการวินิจฉัย ยกเว้นกรณีที่มี plasma glucose สูง อาการชัดเจน ร่วมกับมี Acute metabolic decompensation ในการตรวจซ้ำ ถ้าค่า FPG ≥ 126 มก./ดล. ให้วินิจฉัยว่าเป็นโรคเบาหวาน

ตารางที่ 1 การวินิจฉัยโรคเบาหวาน, Impaired fasting glucose (IFG), Impaired glucose tolerance (IGT)

	ปกติ	IFG	IGT	เบาหวาน
FPG (มก./ดล.)	< 100	100-125		≥ 126
OGTT 2- h PG (มก./ดล.)	< 140		140-199	≥ 200
Random PG (มก./ดล.)	< 160			≥ 200

ที่มา: วิทยา ศรีดามา, 2545

ค่าน้ำตาลสะสมในเม็ดเลือดแดง (HbA_{1c}) หมายถึง ค่าระดับน้ำตาลที่จับกับฮีโมโกลบินซึ่งบ่งบอกถึงพฤติกรรมการควบคุมอาหารที่มีระดับน้ำตาลสูง ซึ่งเป็นค่าระดับน้ำตาลในเลือดเฉลี่ยในช่วง 6-8 สัปดาห์ที่ผ่านมา กำหนดการแปลระดับพฤติกรรมไว้ 3 ระดับ ได้แก่

- 1) ค่า HbA_{1c} ของผู้ป่วย น้อยกว่าหรือเท่ากับ 7 เป็นภาวะการควบคุมโรคได้ดี
- 2) ค่า HbA_{1c} ของผู้ป่วย มากกว่า 7-9 เป็นภาวะการควบคุมโรคได้พอใช้
- 3) ค่า HbA_{1c} ของผู้ป่วย มากกว่า 9 เป็นภาวะการควบคุมโรคได้ไม่ดี (Rohlf C,

2002)

1.6 หลักการดูแลรักษา และควบคุมโรคเบาหวาน (อภิชาติ วิษณุวรรณ์, 2546)

1.6.1 หลักการดูแลรักษาโรคเบาหวาน

เนื่องจากเบาหวานเป็นโรคเรื้อรังรักษาไม่หายขาด การรักษาเบาหวานให้ได้ผลดีจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากผู้ป่วยและญาติหรือผู้ใกล้ชิดในการปฏิบัติตามคำแนะนำของทีมสุขภาพอย่างสม่ำเสมอ การรักษาประกอบด้วย

- 1.6.1.1 การควบคุมอาหาร
- 1.6.1.2 การออกกำลังกาย
- 1.6.1.3 การรักษาด้วยยาเม็ดลดระดับน้ำตาลและ/หรืออินซูลิน
- 1.6.1.4 การผ่อนคลายความเครียด และการเรียนรู้ที่จะดูแลรักษาตนเอง

1.6.2 เป้าหมายในการควบคุมเบาหวาน

ในการดูแลรักษาเบาหวานมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้ป่วยดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุขโดยปราศจากภาวะแทรกซ้อนหรือมีภาวะโรคแทรกซ้อนทั้งเฉียบพลันและเรื้อรังน้อยที่สุด จากการศึกษาวิจัยมีข้อมูลสนับสนุนว่า ในการควบคุมระดับน้ำตาลให้ใกล้เคียงคนปกติมากที่สุด มีผลป้องกันและชะลอการเกิดโรคแทรกซ้อนเรื้อรัง นอกจากการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดแล้ว ควรให้การควบคุมปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ ต่อภาวะแทรกซ้อนทางหลอดเลือดด้วย เช่น ระดับไขมันในเลือดและระดับความดันโลหิต ดังแสดงไว้ใน ตารางที่ 2

ตารางที่ 2 เกณฑ์การควบคุมปัจจัยเสี่ยงต่างๆ ในโรคเบาหวาน

การตรวจ	ดี	ต้องปรับปรุง
1. Fasting plasma glucose (มก./ดล.)	80-120	> 140
2. Postprandial glucose	80-160	> 180
3. HbA ₁ C (%)	< 7	> 8
4. Total cholesterol (มก./ดล.)	< 200	> 250
5. LDL cholesterol (มก./ดล.)	<100	> 130
6. HDL cholesterol (มก./ดล.)	> 45	< 35
7. Triglyceride	<200	>400
8. Body mass index (Kg./m2)	20-25	> 27
9. ความดันโลหิต	< 130/80	> 160/90

ที่มา: อภิชาติ วิชาญรัตน์, 2546

1.7 ภาวะแทรกซ้อนจากโรคเบาหวาน

ภาวะแทรกซ้อนจากโรคเบาหวานเกิดได้ทั้งระยะเฉียบพลันและเรื้อรัง ดังนี้

1.7.1 ภาวะแทรกซ้อนเฉียบพลัน หมายถึง ภาวะที่ผู้ป่วยเบาหวานมีอาการผิดปกติรุนแรง รวดเร็วต้องการการรักษาอย่างรีบด่วน มิฉะนั้นอาจเป็นอันตราย ผู้ป่วยอาจมีระดับน้ำตาลต่ำเกินไป หรือสูงมากเกินไป ได้แก่"

1.7.1.1 ภาวะน้ำตาลในเลือดต่ำ (hypoglycemia)

1.7.1.2 ภาวะน้ำตาลในเลือดสูงมากจนมีการเปลี่ยนแปลงของความรู้สึกตัว ภาวะหมดสติจากน้ำตาลในเลือดสูงมากโดยที่ไม่มีกรดคีโตนคั่ง ภาวะหมดสติจากน้ำตาลในเลือดสูงชนิดที่มีกรดคีโตนคั่งในเลือด

1.7.1.3 ภาวะการฉีดยาผิดพลาด

1.7.2 ภาวะแทรกซ้อนเรื้อรังจากโรคเบาหวาน ภาวะแทรกซ้อนเรื้อรัง ในผู้ป่วยเบาหวาน มีความสัมพันธ์กับระยะเวลาของการเป็นโรคเบาหวานและระดับการควบคุมโรคเบาหวาน กล่าวคือ ยิ่งเป็นโรคเบาหวานระยะเวลานานเท่าใดโอกาสเกิดโรคแทรกซ้อนก็จะมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีการควบคุมระดับน้ำตาลได้ไม่ดีแม้ผู้ป่วยจะไม่มีอาการอะไรในระยะแรก แต่ถ้าได้รับการตรวจค้นวินิจฉัยและรักษา รวมถึง การดูแลตนเองได้อย่างถูกต้องตั้งแต่

ระยะแรก ก็จะช่วยลดและชะลอหรือป้องกันการเกิดโรคแทรกซ้อนเหล่านั้น นอกจากนี้การเกิดภาวะแทรกซ้อนเรื้อรังยังมีปัจจัยเกี่ยวข้องทางพันธุกรรม ภาวะไขมันในเลือดสูง ความดัน โลหิตสูง ความอ้วน การสูบบุหรี่และการขาดการออกกำลังกาย

โรคแทรกซ้อนเรื้อรังอาจแบ่งได้เป็นประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

1) โรคแทรกซ้อนจากหลอดเลือดใหญ่ ได้แก่ โรคหลอดเลือดหัวใจตีบ โรคหลอดเลือดสมองอุดตัน โรคความดันโลหิตสูง โรคหลอดเลือดตีบที่เท้า

2) โรคแทรกซ้อนจากหลอดเลือดเล็ก โรคแทรกซ้อนทางตา โรคแทรกซ้อนทางไต โรคแทรกซ้อนทางระบบประสาท

1.8 การเสี่ยงต่อการเป็นโรคเบาหวาน (วิทยา ศรีดามา, 2545)

กลุ่มเสี่ยงต่อโรคเบาหวาน

1.8.1 มีญาติสายตรง เช่น บิดา มารดา พี่น้อง คนใดคนหนึ่งเป็นเบาหวาน ผู้ที่เป็นเบาหวานจะได้รับยีนส์ผิดปกติจากพ่อแม่ ตั้งแต่เชื้ออสุจิของพ่อและไข่ของแม่ผสมกัน เมื่อคลอดลูกออกมาผู้นั้นก็มียีนส์ผิดปกติพร้อมที่จะเป็นเบาหวานอยู่แล้ว แต่การที่จะเป็นช้าหรือเร็วขึ้นอยู่กับภาวะแวดล้อมของผู้นั้น คือ กรรมพันธุ์และปัจจัยแวดล้อมจะช่วยให้เกิดเบาหวานได้เท่า ๆ กัน และแม้จะยังไม่เป็นเบาหวานในระยะแรกของชีวิต เมื่อมีลูกย่อมถ่ายทอดความผิดปกติอันนั้นไปให้ลูกได้เสมอ ลูกของคนที่เป็นเบาหวานจึงได้รับพันธุกรรมของโรคเบาหวานไปทุกคนไม่ว่าลูกคนนั้นจะเกิดก่อนหรือหลังที่ผู้นั้นมีอาการของโรคเบาหวานและบุตรที่เกิดขึ้นในชั้นหลังๆ ของกรรมพันธุ์มักจะเป็นโรคเบาหวานเร็วขึ้นเรื่อย ๆ บางรายพบว่าบุตรเป็นโรคเบาหวานก่อนพ่อแม่

ทฤษฎีเกี่ยวกับกรรมพันธุ์ของโรคเบาหวานในปัจจุบัน เข้าใจว่าเป็นการสืบผ่านแบบด้อยออกโตโซมัล ที่เรียกว่า Recessive trait คือ โรคเบาหวานจะต้องเป็นโฮโมไซโกตของยีนส์เฮเทอโรซัยโกต จะไม่เป็นเบาหวานแต่สามารถถ่ายทอดยีนส์ผิดปกติไปให้ลูกหลาน

ตามทฤษฎีนี้คนที่ เป็นพาหะของยีนส์เบาหวาน 2 คน แต่งงานกันลูกย่อมมีโอกาas เป็นเบาหวาน ร้อยละ 25 ถ้าคนเป็นเบาหวานแต่งงานกับคนที่ เป็นพาหะ ลูกจะมีโอกาas เป็นเบาหวานร้อยละ 50 ถ้าคนเป็นเบาหวานทั้งคู่แต่งงานกันลูกจะมีโอกาas เป็นโรคนี้ร้อยละ 100 แต่ส่วนใหญ่ขึ้นกับสิ่งแวดล้อมช่วยส่งเสริมการเกิดโรคด้วย

1.8.2 ปัจจุบันอายุเกิน 40 ปี และอ้วน ลูกหลานของผู้ป่วยโรคเบาหวานจะแสดงอาการของโรคนี้ชัดเจน ส่วนมากมักตายหลังอายุ 40 ปีล่วงไปแล้ว เนื่องจากสาเหตุต่างๆ ช่วยสนับสนุนให้เกิดเบาหวานได้ ซึ่งสาเหตุต่าง ๆ เหล่านี้เป็นเรื่องสำคัญและป้องกันได้ โรคเบาหวานชนิดไม่พึ่งอินซูลิน พบได้ในคนอ้วนถึงร้อยละ 80 ทั้งนี้เนื่องจากเซลล์ไขมันของคนอ้วนขยายใหญ่ขึ้น ทำให้เกิดความ ต้องการอินซูลินเพิ่มขึ้น และจากการศึกษาของนายแพทย์ร็อท และ คาน (Roth

and Kahn) พบว่าเซลล์ไขมัน ของ คนอ้วนมีไขมันในเซลล์สูงขึ้น ระดับน้ำตาลในเลือดจึงสูงขึ้น ทำให้ อาการของโรคเบาหวานปรากฏขึ้น โรคอ้วนจึงเป็นสิ่งแวดล้อมและปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิด โรคเบาหวานได้

1.8.3 เคยมีประวัติคลอดบุตรที่มีน้ำหนักเกิน 4 กิโลกรัม หรือมีประวัติตั้งครรภ์ผิดปกติและ/หรือ เคยมีประวัติเป็นเบาหวานขณะตั้งครรภ์ เนื่องจากในหญิงมีครรภ์อาจมีการทำงานผิดปกติในการผลิตฮอร์โมนบางชนิด และจากสถิติพบว่าโรคเบาหวานเกิดได้ง่ายกับหญิงที่ตั้งครรภ์บ่อย ๆ เช่น สถิติโรงพยาบาลศิริราช พบว่าโรคเบาหวานเกิดในหญิงมีครรภ์ที่มีบุตรตั้งแต่ 5 คนขึ้นไปร้อยละ 44.6 ทั้งนี้เนื่องจาก การตั้งครรภ์เป็นความเครียดอย่างหนึ่งทำให้มีการหลั่งฮอร์โมนหลายชนิด ได้แก่ ไกรรธอร์โมน ไทรอกซิน และกลูโคคอร์ติคอยด์ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้ระดับน้ำตาลในเลือดสูงขึ้น

1.8.4 บุคคลที่ต้องเผชิญกับความเครียดนาน ๆ ความกังวลหรือเคร่งเครียดในงานมากก็อาจทำให้เป็นโรคเบาหวานได้ เนื่องจากมีการหลั่งฮอร์โมนอิพิเนฟรินมากผิดปกติทำให้ระดับน้ำตาลในเลือดสูงขึ้น

1.8.5 กลุ่มบุคคลที่ใช้ยาบางชนิดนาน ๆ เช่น ยาเม็ดคุมกำเนิด ยาจำพวกสเตียรอยด์ ยาลดกรด ยาลดไขมัน เป็นต้น ยาเหล่านี้มีผลต่อการต้านฤทธิ์ของอินซูลิน

1.9 กลวิธีในการป้องกันการเกิดโรคเบาหวานและแนวทางการปฏิบัติตัว ของผู้ป่วยโรคเบาหวาน (วิทยา ศรีดามา, 2545)

โรคเบาหวานเป็นโรคไม่ติดต่อที่มีความสำคัญมากขึ้นในปัจจุบัน จากข้อมูลองค์การอนามัยโลก พบว่า ความชุกของโรคเบาหวานเพิ่มขึ้นอย่างมาก เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิต ผู้ป่วยโรคเบาหวานส่วนน้อยเท่านั้น ที่ทราบว่าตนเองเป็นโรคนี้และรับการรักษาอยู่ ซึ่งโรคเบาหวานเป็นโรคที่ทำให้เกิดภาวะแทรกซ้อนที่สำคัญ โดยเฉพาะทางหลอดเลือด ตา ไต ระบบประสาท โรคเบาหวานยังมีภาระค่าใช้จ่ายในการรักษาโรคและภาวะแทรกซ้อนที่สูง การพยายามหาทางป้องกันการเกิดโรค การชะลอการดำเนินของโรค และการป้องกันภาวะทุพพลภาพ จึงเป็นวิธีการที่คุ้มค่าในการดูแลรักษาโรคนี้ โดยแบ่งได้ดังนี้

1.9.1 Primary Prevention

แนวทางในการป้องกันการเกิดโรคเบาหวานควรพิจารณาถึงกลุ่มเป้าหมายที่มีโอกาสเกิดโรคเบาหวานสูงและเลือกวิธีการที่มีข้อมูลสนับสนุนเพียงพอว่าได้ผลในการป้องกันการเกิดโรคผู้ที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดโรคเบาหวาน ได้แก่ (WHO, 1994)

- 1) ผู้ที่มีประวัติครอบครัวของโรคเบาหวานที่ชัดเจน, มีประวัติครอบครัวเป็นโรคตั้งแต่อายุน้อย

- 2) ผู้ที่อยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิต จากดั้งเดิมเป็นแบบตะวันตก จากสังคมชนบทเป็นสังคมเมือง
- 3) ผู้ที่มีประวัติโรคเบาหวานหรือความทนกลูโคสผิดปกติขณะตั้งครรภ์
- 4) ผู้ที่มีความผิดปกติทางเมตาบอลิก เช่น ความดันโลหิตสูง ระดับไขมันในเลือดสูง อ้วน

ข้อแนะนำที่จะให้กับกลุ่มนี้คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตเพื่อ ลดปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดโรค เช่น การพยายามควบคุมน้ำหนักตัว การลดการบริโภคอาหารอาหารที่มีไขมันสูง การรับประทานใยอาหารให้มากขึ้น การออกกำลังกาย และการหลีกเลี่ยงยาบางอย่างที่อาจจะทำให้ระดับน้ำตาล ในเลือดสูง

ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เป็นปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดโรคเบาหวาน จึงเป็นแนวทางสำคัญในการปฏิบัติตัวเพื่อลดโอกาสเกิดโรคเบาหวาน โดยเฉพาะกลุ่มที่เสี่ยงต่อการเกิดโรคนี้

1.9.2 Secondary Prevention

เป้าหมาย คือ การวินิจฉัยผู้ที่เป็นโรคเบาหวานให้ได้ในระยะแรกเริ่มเพื่อให้การรักษาที่ถูกต้องเพราะระดับน้ำตาลในเลือดสูงโดยไม่มีอาการอื่นร่วมผู้ป่วยจะไม่ทราบว่าตัวเองเป็นโรคเบาหวาน จนกระทั่งเกิดภาวะแทรกซ้อนขึ้น การคัดกรอง (Screening) ทำในผู้ที่มีอายุ 40 ปีขึ้นไป หรือมีความเสี่ยงสูงต่อการเกิดโรคเบาหวาน จะทำการวัดระดับ Fasting Plasma Glucose

สรุปการป้องกันในระยะที่สองนี้มุ่งเน้นการวินิจฉัยในระยะแรกเริ่มของโรค เพื่อทำการรักษาและควบคุมไม่ให้เกิดภาวะแทรกซ้อนจากโรคเบาหวาน

1.9.3 Tertiary Prevention

เป็นการรักษาเพื่อป้องกันหรือชะลอภาวะแทรกซ้อนในผู้ป่วยโรคเบาหวาน เพื่อช่วยให้ผู้ป่วยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและช่วยลดความพิการและการสูญเสียชีวิต ทำได้โดยการพยายามควบคุมระดับน้ำตาลให้ใกล้เคียงปกติการควบคุมระดับไขมันในเลือด การควบคุมความดันโลหิต การงดสูบบุหรี่การดูแลรักษาเท้าการป้องกันในระยะที่สาม เป็นการดูแลผู้ป่วยโรคเบาหวานเพื่อการควบคุมระดับ น้ำตาล เพื่อป้องกันและชะลอภาวะแทรกซ้อน โดยการให้ยาลดระดับน้ำตาล การควบคุมการรับประทานอาหาร การออกกำลังกายที่เหมาะสม และการลดภาวะเครียด

สรุปได้ว่า การปฏิบัติตัวของผู้ป่วยเบาหวานชนิดที่ 2 ในการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดให้ประสบความสำเร็จนั้น ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติของผู้ป่วยด้วยตนเองในเรื่องการควบคุมอาหาร การออกกำลังกาย การใช้ยาเบาหวาน การจัดการกับความเครียด การดูแลสุขภาพอนามัยของร่างกายและการดูแลเท้า รวมถึงการป้องกันการเกิดแผลที่เท้าและการป้องกัน

ภาวะแทรกซ้อน ที่เกิดจากการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดไม่ได้ เพื่อป้องกันความพิการและเสียชีวิต ผู้วิจัยนำความรู้ข้างต้น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการให้ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติตัวในการป้องกันภาวะแทรกซ้อนแก่ผู้ป่วยเบาหวาน

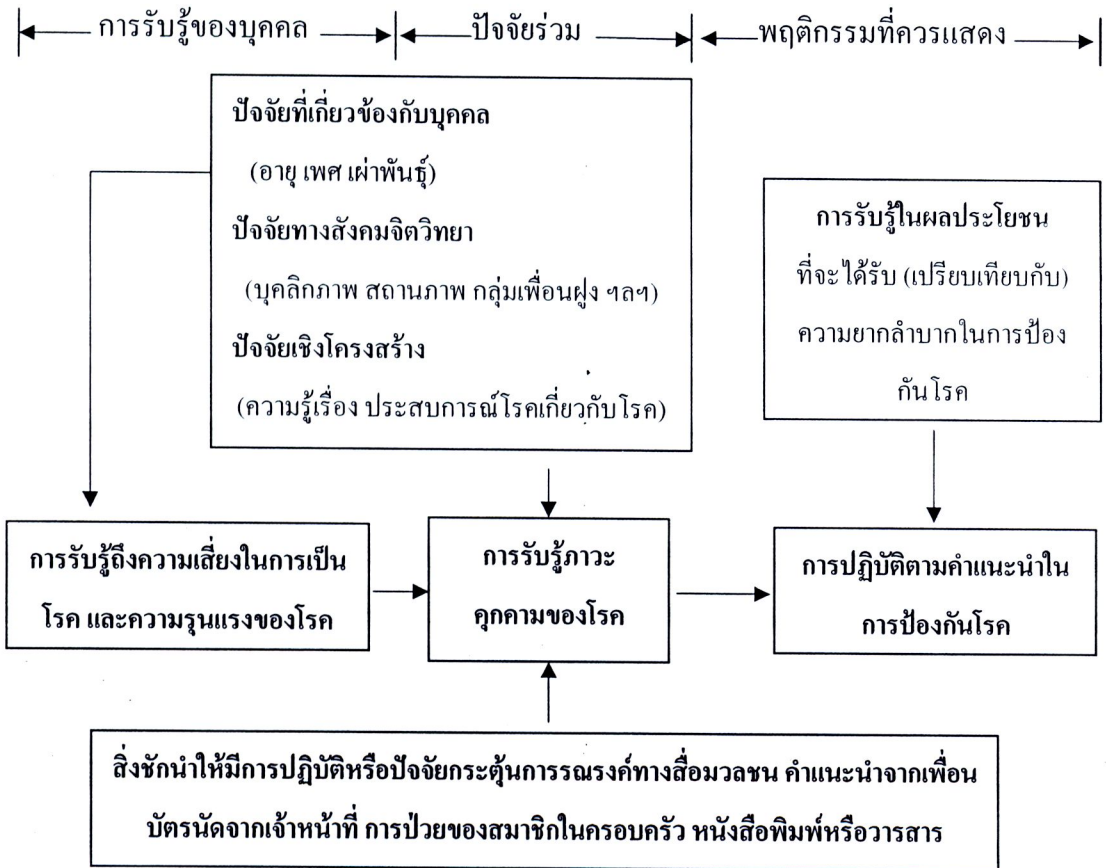
2. แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

2.1 แบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพ (Health Belief Model) (Rosenstock, 1974 อ้างถึงใน จุฬารัตน์ โสตะ, 2552)

แนวคิดของทฤษฎีนี้เริ่มแรกสร้างขึ้นจากทฤษฎีเกี่ยวกับ “อวกาศของชีวิต” (Life Space) ซึ่งได้คิดขึ้นครั้งแรกโดยนักจิตวิทยา Kurt Lewin ซึ่งมีสมมติฐานว่าบุคคลจะหันเหตนเองไปสู่พื้นที่ที่บุคคลให้ค่านิยมเชิงบวกและขณะเดียวกันจะหลีกเลี่ยงจากพื้นที่ที่มีค่านิยมเชิงลบ อธิบายได้ว่า บุคคลจะแสวงหาแนวทางเพื่อจะปฏิบัติตามคำแนะนำเพื่อการป้องกันและฟื้นฟูสภาพ ตราบเท่าที่การปฏิบัติเพื่อป้องกันโรคนั้นเป็นสิ่งที่มีความเสี่ยงมากกว่าความยากลำบากที่จะเกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามคำแนะนำดังกล่าวบุคคลจะต้องมีความรู้สึกลัวต่อโรคหรือรู้สึกว่าการคุกคามตน และจะต้องมีความรู้สึกว่าตนเองมีพลังที่จะต่อต้านโรคได้

Rosenstock (1974) ได้พัฒนารูปแบบความเชื่อด้านสุขภาพขึ้นมาเพื่อใช้อธิบายพฤติกรรมในการป้องกันโรคในระดับบุคคล โดยที่ได้อธิบายแนวคิดของรูปแบบความเชื่อด้านสุขภาพ (Health Belief Model: HBM) ว่าการที่บุคคลจะแสดงพฤติกรรมสุขภาพอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อหลีกเลี่ยงจากการเป็นโรค บุคคลนั้นจะต้องมีความเชื่อว่า 1. เขามีโอกาสเสี่ยงต่อการเป็นโรค 2. โรค นั้นมีความรุนแรงต่อชีวิตเขา 3. การปฏิบัติดังกล่าวเพื่อหลีกเลี่ยงต่อการเป็นโรคจะให้ผลดีต่อเขาในการช่วยลดโอกาสต่อการเป็นโรคหรือช่วยลดความรุนแรงของโรค และไม่ควรมีอุปสรรคทางด้านจิตวิทยา เช่น ค่าใช้จ่าย ความสะดวกความเจ็บป่วยความอาย

Becker (1975) เป็นผู้ปรับปรุงแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพเพื่อนำมาใช้อธิบายและทำนายพฤติกรรมในการป้องกันและพฤติกรรมอื่นๆ โดยเพิ่มปัจจัยอื่นๆ นอกเหนือจากการรับรู้ของบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติในการป้องกันโรค ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 1 แบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพสำหรับใช้ทำนายพฤติกรรมการป้องกันโรค
(Becker, 1975)

องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบความเชื่อด้านสุขภาพ ประกอบด้วย

1) **การรับรู้โอกาสเสี่ยงของการเป็นโรค (Perceived Susceptibility)** หมายถึง ความเชื่อหรือการคาดคะเนว่า ตนมีโอกาสรiskต่อการเป็นโรคหรือปัญหาสุขภาพนั้นมากน้อยเพียงใด และถ้าเป็นการรับรู้ของผู้ป่วย จะหมายถึง 1. ความเชื่อต่อความถูกต้องที่มีต่อการวินิจฉัยโรคของแพทย์ การคาดคะเนว่า ตนเองมีโอกาสรiskต่อการกลับมาเป็นโรคซ้ำอีก และ 2. ความรู้สึกของผู้ป่วย ว่าตนเองง่ายต่อการป่วยเป็นโรคต่าง ๆ ดังนั้นบุคคลจะหลีกเลี่ยงการเป็นโรคด้วยการปฏิบัติตัวเพื่อป้องกัน และรักษาสุขภาพ เบคเกอร์สรุปว่า บุคคลที่มีการรับรู้โอกาสเสี่ยงต่อการเกิดโรค จะเห็นความสำคัญของการมีสุขภาพดี และเป็นปัจจัยสำคัญในการทำนายพฤติกรรมปฏิบัติตัวเพื่อป้องกันโรคของบุคคลได้

2) **การรับรู้ความรุนแรงของโรค (Perceived Severity)** หมายถึง ความเชื่อที่บุคคลเป็นผู้ประเมินถึงความรุนแรงของโรคที่มีต่อร่างกาย การก่อให้เกิดความพิการ เสียชีวิต ความ

ยากลำบาก และจำเป็นต้องใช้ระยะเวลานานในการรักษา การเกิดโรคแทรกซ้อนหรือมีผลกระทบต่อ
 บทบาททางสังคมของตนเองซึ่งการรับรู้ความรุนแรงของโรคที่กล่าวถึงนี้อาจมีความหมายแตกต่าง
 จากความรุนแรงของโรคที่แพทย์เป็นผู้ประเมิน (Becker, 1997) การรับรู้ความรุนแรงของโรค
 สามารถทำนายพฤติกรรมความร่วมมือในการรักษาและป้องกันโรคของบุคคลได้

3) การรับรู้ถึงประโยชน์ของการรักษาและป้องกันโรค (Perceived benefits of taking the health action minus the barriers or costs of that action) การรับรู้ถึงประโยชน์ของ
 การรักษาและป้องกันโรค หมายถึง การที่บุคคลจะรับรู้ว่าการปฏิบัติตามคำแนะนำในการป้องกัน
 โรคนั้นสามารถหลีกเลี่ยงการเจ็บป่วย หรือโรคได้ ถึงแม้บุคคลจะรับรู้โอกาสเสี่ยงต่อการเกิดโรค
 และความรุนแรงของโรค เป็นอย่างดีแล้วก็ตาม แต่การที่จะให้ความร่วมมือ ยอมรับ และปฏิบัติตาม
 คำแนะนำจะต้องรับรู้ถึงประโยชน์ของการปฏิบัติ โดยมีความเชื่อว่า สิ่งที่ปฏิบัตินั้น เป็นวิธีที่ดีและ
 เหมาะสมที่จะช่วยป้องกันโรคได้จริง โดยไม่มีอุปสรรค หรือความยุ่งยากที่จะขวางกั้นการปฏิบัติ
 นั้นๆ ดังนั้นการตัดสินใจที่จะปฏิบัติตามคำแนะนำ ขึ้นอยู่กับการเปรียบเทียบถึงข้อดีและข้อเสียของ
 พฤติกรรมนั้น ๆ โดยเลือกปฏิบัติในสิ่งที่เกิดผลดีมากกว่าผลเสีย นอกจากนั้น ความเข้าใจใน
 คำแนะนำ รวมถึงความไว้วางใจในการดูแลรักษาของเจ้าหน้าที่ เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติ
 ตามคำแนะนำด้วย และ (Janz and Becker, 1984 อ้างถึงในจุฬารัตน์ โสตะ, 2552) ได้ข้อสรุป
 การศึกษาแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพว่า การรับรู้ถึงประโยชน์ของการรักษามีอิทธิพลต่อ
 พฤติกรรมความร่วมมือในการรักษาโรคของผู้ป่วยมากกว่าพฤติกรรมการป้องกันโรค เช่นเดียวกับการ
 การรับรู้ถึงความรุนแรงของโรค

4) การรับรู้ต่ออุปสรรค (Perceived Barriers) การรับรู้ต่ออุปสรรคของการปฏิบัติ
 หมายถึง การคาดการณ์ล่วงหน้าของบุคคลต่อการปฏิบัติพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพอนามัย
 ของบุคคลในทางลบ ซึ่งอาจได้แก่ ค่าใช้จ่าย หรือผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติกิจกรรมบางอย่าง เช่น
 การตรวจเลือดหรือการตรวจพิเศษทำให้เกิดความไม่สุขสบาย การมารับบริการหรือพฤติกรรม
 อนามัยนั้นขัดกับอาชีพหรือการดำเนินชีวิตประจำวัน ดังนั้นการรับรู้อุปสรรคเป็นปัจจัยสำคัญต่อ
 พฤติกรรมการป้องกันโรค และพฤติกรรมของผู้ป่วยนี้สามารถใช้ทำนายพฤติกรรมการให้ความ
 ร่วมมือในการรักษาโรคได้

5) สิ่งชักนำให้เกิดการปฏิบัติ (Cues to Action) สิ่งชักนำให้เกิดการปฏิบัติเป็น
 เหตุการณ์หรือสิ่งที่มากระตุ้นบุคคลให้เกิดพฤติกรรมที่ต้องการออกมา ซึ่ง Becker, Maiman (1975)
 ได้กล่าวว่า เพื่อให้แบบแผนความเชื่อมีความสมบูรณ์นั้นจะต้องพิจารณาถึงสิ่งชักนำให้เกิดการ
 ปฏิบัติซึ่งมี 2 ด้าน คือ สิ่งชักนำภายในหรือสิ่งกระตุ้นภายใน (Internal Cues) ได้แก่ การรับรู้สภาวะ
 ของร่างกายตนเอง เช่น อาการของโรคหรือ การเจ็บป่วย ส่วนสิ่งชักนำภายนอกหรือสิ่งกระตุ้น

ภายนอก (External Cues) ได้แก่ การให้ข่าวสารผ่านทางสื่อมวลชนหรือการเตือนจากบุคคลที่เป็นที่รักหรือนับถือ เช่น สามี ภรรยา บิดา มารดา เป็นต้น

6) **ปัจจัยร่วม (Modifying Factors)** ปัจจัยร่วม หมายถึง ปัจจัยอื่น นอกเหนือองค์ประกอบดังกล่าวข้างต้น ของแบบแผนความเชื่อทางด้านสุขภาพ ที่ช่วยส่งเสริมหรือ เป็นอุปสรรคต่อการที่บุคคลจะปฏิบัติเพื่อป้องกันโรค หรือการปฏิบัติตัวตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ ได้แก่

(1) ปัจจัย ด้านประชากร เช่น อายุ ระดับการศึกษา เป็นต้น

(2) ปัจจัยทางด้านสังคมจิตวิทยา เช่น บุคลิกภาพ สถานภาพทางสังคม กลุ่มเพื่อนกลุ่มอ้างอิง มีความเกี่ยวข้องกับบรรทัดฐานทางสังคม ค่านิยมทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นพื้นฐานทำให้เกิดการปฏิบัติเพื่อป้องกันโรคที่แตกต่างกัน

(3) ปัจจัยโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ความรู้เรื่องโรค ประสบการณ์เกี่ยวกับโรค

7) **แรงจูงใจด้านสุขภาพ (Health Motivation)** แรงจูงใจ หมายถึง ความรู้สึก อารมณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล โดยมีสาเหตุจากการกระตุ้นของสิ่งเร้าทั้งภายในและภายนอก สิ่งเร้าภายใน เช่น ความสนใจเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยโดยทั่วไป ความพอใจที่จะยอมรับคำแนะนำ ความร่วมมือ และปฏิบัติ กิจกรรมเพื่อสุขภาพในทางบวก สภาวะของร่างกายอาการของการเจ็บป่วย ส่วนสิ่งเร้าภายนอก ได้แก่ ข่าวสาร คำแนะนำของสมาชิกในครอบครัว การกระตุ้นเตือน เป็นต้น เมื่อบุคคลต้องการลดโอกาสเสี่ยงของการเป็นโรคแรงจูงใจด้านสุขภาพ จะเป็นสิ่ง ผลักดันร่วมกัน กับปัจจัยการรับรู้ต่าง ๆ ให้เกิดความร่วมมือในการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อ สุขภาพ การวัดแรงจูงใจ โดยทั่วไป จะวัดในรูปของระดับความพึงพอใจ ความต้องการ ความร่วมมือ และความตั้งใจที่จะ ปฏิบัติตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่

จากแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพ (Health Belief Model) สรุปแนวคิดได้ว่าการที่บุคคลจะปฏิบัติตัวเพื่อป้องกันโรค บุคคลจะต้องมีการรับรู้ต่อการเสี่ยงของการเป็นโรค รับรู้ต่อความรุนแรงของโรค ซึ่งการรับรู้นี้จะผลักดันให้บุคคลหลีกเลี่ยงจากภาวะถูกคุกคามของโรค โดยการเลือกวิธีปฏิบัติที่คิดว่าเป็นทางออกที่ดีที่สุด โดยการเปรียบเทียบประโยชน์ที่จะได้รับจากการปฏิบัติกับผลเสีย ค่าใช้จ่าย หรืออุปสรรคที่เกิดขึ้น นอกจากนี้แรงจูงใจด้านสุขภาพและปัจจัยร่วมอื่นๆ เช่น ตัวแปรด้านประชากร โครงสร้าง ปฏิสัมพันธ์ และสิ่งชักนำสู่การปฏิบัติ ก็เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติสุขภาพของบุคคลนั้นๆ ด้วย การรับรู้ประโยชน์และอุปสรรคในการปฏิบัติตัวเพื่อป้องกันโรคจะทำให้บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการดูแลตนเองหรือพฤติกรรมการดูแลตนเองที่ถูกต้องมากขึ้น ในการศึกษานี้ ผู้วิจัยสนใจที่จะนำองค์ประกอบแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพ โดยใช้แนวคิดของ Becker ในส่วนของการรับรู้ต่อการเสี่ยงของการเป็นโรค รับรู้ต่อความ

รุนแรงของโรค การรับรู้ประโยชน์และอุปสรรคในการปฏิบัติตัวเพื่อป้องกันโรค มาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาพฤติกรรมการป้องกันภาวะแทรกซ้อนของผู้ป่วยเบาหวานให้ดียิ่งขึ้น

2.2 ทฤษฎีแรงสนับสนุนทางสังคม (Social Support Theory) (จุฬารัตน์ โสตะ, 2552)

2.2.1 ความหมายของแรงสนับสนุนทางด้านสังคม (Social Support) กลวิธีแรงสนับสนุนทางสังคม (Social Support) ได้ถูกนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาด้านพฤติกรรมสุขภาพ ทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต ต่อมาก็ได้มีผู้ใช้แรงสนับสนุนทางสังคมในการที่จะให้คนปฏิบัติตามคำแนะนำของแพทย์ พยาบาล เจ้าหน้าที่สาธารณสุขในการรักษาโรค เช่น โรคความดันโลหิตสูง การให้คนรับประทานยาสม่ำเสมอ การมีพฤติกรรมที่เอื้ออำนวยต่อการรักษาโรค เช่น การออกกำลังกาย การงดสูบบุหรี่ การใช้ถุงยางอนามัย เป็นต้น การนำกลวิธีแรงสนับสนุนทางสังคมมาใช้ได้ขยายออกไปอีกในแง่พฤติกรรมการป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพและการวางแผนครอบครัว ได้มีผู้วิจัยได้ให้ความหมายและคำจำกัดความของแรงสนับสนุนทางสังคม ไว้ดังนี้

Caplan (1977) ได้ให้คำจำกัดความแรงสนับสนุนทางสังคม หมายถึง สิ่งที่บุคคลได้รับโดยตรงจากบุคคลหรือกลุ่มบุคคล อาจเป็นทางข่าวสาร เงิน กำลังงานหรือทางอารมณ์ ซึ่งอาจเป็นแรงผลักดันให้ผู้รับไปสู่เป้าหมายที่ผู้ให้ต้องการ

House (1981) กล่าวว่า การสนับสนุนทางสังคม เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ประกอบด้วย ความรักความห่วงใย ความไว้วางใจ ความช่วยเหลือทางการเงิน สิ่งของ แรงงาน การให้ข้อมูลข่าวสารการให้ข้อมูลป้อนกลับและการเรียนรู้ ตลอดจนการประเมินตนเอง

Pilisuk (1982) กล่าวว่า แรงสนับสนุนทางสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างคน ไม่เฉพาะแต่ความช่วยเหลือทางด้านวัตถุ ความมั่นคงทางอารมณ์เท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการที่บุคคลรู้สึกว่าคุณได้รับการยอมรับเป็นส่วนหนึ่งของผู้อื่นด้วย

บุญเยี่ยม ตระกูลวงษ์ (2530) แรงสนับสนุนทางสังคม หมายถึง สิ่งๆ ที่ “ผู้ได้รับแรงสนับสนุนทางสังคม” ในด้านความช่วยเหลือทางด้านข้อมูล ข่าวสาร วัตถุสิ่งของ หรือการสนับสนุนทางด้านจิตใจจาก “ผู้ให้การสนับสนุน” ซึ่งอาจเป็นบุคคลหรือกลุ่มคนและเป็นผลให้ผู้รับได้ปฏิบัติหรือแสดงออกทางพฤติกรรมไปในทางที่ผู้รับต้องการ ในที่นี้หมายถึงการมีสุขภาพดี แรงสนับสนุนทางสังคมอาจมาจากบุคคลในครอบครัว เช่น พ่อแม่ พี่ น้อง เพื่อนบ้าน ผู้นำชุมชน เพื่อนร่วมงาน เพื่อนนักเรียน ครู เจ้าหน้าที่สาธารณสุข อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เจ้าหน้าที่และแกนนำกลุ่มต่างๆซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกันกับผู้รับการสนับสนุน

จุฬารัตน์ โสตะ (2552) การสนับสนุนทางสังคม หมายถึง การมีปฏิริยาสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้การสนับสนุนและผู้รับการสนับสนุน โดยผู้ให้การสนับสนุนช่วยเหลือ

สนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร ด้านอารมณ์และความรู้สึก แก่ผู้รับการสนับสนุนและผู้รับการสนับสนุนรู้สึกว่าคุณค่า นำไปสู่การมีพฤติกรรมที่ถูกต้อง

2.2.2 แหล่งของแรงสนับสนุนทางสังคม (House, 1985)

โดยปกติกลุ่มสังคม จัดแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ 2 ประเภท คือ

1. **กลุ่มปฐมภูมิ** เป็นกลุ่มที่มีความสนิทสนมและมีสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกเป็นการส่วนตัวสูง กลุ่มนี้ได้แก่ ครอบครัว ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน

2. **กลุ่มทุติยภูมิ** เป็นกลุ่มสังคมที่มีความสัมพันธ์ตามแผนและกฎเกณฑ์ที่วางไว้ มีอิทธิพลเป็นตัวกำหนดบรรทัดฐานของบุคคลในสังคมกลุ่มนี้ ได้แก่ เพื่อนร่วมงาน กลุ่มวิชาชีพ และกลุ่มสังคมอื่นๆ ซึ่งในระบบแรงสนับสนุนทางสังคมถือว่า มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

สรุปได้ว่า แหล่งของแรงสนับสนุนทางสังคมนั้นมีทั้งแหล่งปฐมภูมิและแหล่งทุติยภูมิแรงสนับสนุนจากแหล่งปฐมภูมิ ได้แก่ ครอบครัว ญาติพี่น้อง ซึ่งมีความสำคัญต่อการเจ็บป่วยและพฤติกรรมอนามัยของบุคคลเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะแรงสนับสนุนทางอารมณ์จากคู่สมรส ส่วนแรงสนับสนุนทางสังคมจากแหล่งทุติยภูมิถือว่าเป็นผู้ให้บริการทางสุขภาพ ได้แก่ แพทย์ พยาบาลเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และบุคลากรอื่นๆ เช่น ครู พระ ผู้นำชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ซึ่งมีความสำคัญในการสนับสนุนข้อมูล ข่าวสารและความรู้ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ

2.2.3 องค์ประกอบของการสนับสนุนทางสังคม (จุฬารัตน์ โสตะ, 2552)

ได้สรุปหลักที่สำคัญของแรงสนับสนุนทางสังคม ประกอบด้วย

1. ต้องมีการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ให้และผู้รับแรงสนับสนุน
2. ลักษณะของการติดต่อสัมพันธ์นั้น จะต้องประกอบด้วย

2.1 ข้อมูลข่าวสารที่ทำให้ผู้รับเชื่อว่ามีคุณค่าและมีความรัก ความหวังดีในสังคมอย่างจริงใจ

2.2 ข้อมูลข่าวสารที่มีลักษณะทำให้ผู้รับรู้สึกว่าคุณค่าและเป็นที่ยอมรับในสังคม

2.3 ข้อมูลข่าวสารที่มีลักษณะทำให้ผู้รับเชื่อว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและมีประโยชน์แก่สังคม

3. ปัจจัยนำเข้าของการสนับสนุนทางสังคมอาจอยู่ในรูปของข้อมูล ข่าวสาร วัสดุสิ่งของหรือด้านจิตใจ

4. จะต้องช่วยให้ผู้รับได้บรรลุถึงจุดหมายที่เขาต้องการ ในที่นี้คือการมีสุขภาพอนามัยที่ดี

2.2.4 ประเภทของแรงสนับสนุนทางสังคม (House, 1981 อ้างถึงในจุฬารักษ์ โสตะ, 2552)

ได้แบ่งประเภทของพฤติกรรมในการให้การสนับสนุนทางสังคม เป็น 4 ประเภท คือ

1. Emotional Support คือ การสนับสนุนทางอารมณ์ เช่น การให้ความพอใจ การยอมรับนับถือ การแสดงถึงความห่วงใย

2. Appraisal Support คือการสนับสนุนด้านการให้การประเมินผล เช่น การให้ข้อมูลป้อนกลับ (Feed Back) การเห็นพ้องหรือให้รับรอง (Affirmation) ผลการปฏิบัติหรือการบอกให้ทราบผลถึงผลดีที่ผู้รับได้ปฏิบัติพฤติกรรมนั้น

3. Information Support คือ การให้การสนับสนุนทางด้านข้อมูลข่าวสาร เช่น การให้คำแนะนำ (Suggestion) การตักเตือน การให้คำปรึกษา (Advice) และการให้ข่าวสารรูปแบบต่างๆ

4. Instrumental Support คือ การให้การสนับสนุนทางด้านเครื่องมือ เช่น แรงงาน เงิน เวลา เป็นต้น

2.2.5 ระดับของแรงสนับสนุนทางสังคม (Gottlieb, 1985 อ้างถึงในจุฬารักษ์ โสตะ, 2546) ได้แบ่งระดับแรงสนับสนุนทางสังคมออกเป็น 3 ระดับ คือ

1. ระดับกว้าง (Macro level) เป็นการพิจารณาถึงการเข้าร่วม หรือการมีส่วนร่วมในสังคม อาจวัดได้จากความสัมพันธ์กับสถาบันในสังคม การเข้าร่วมกับกลุ่มต่างๆ ด้วยความสมัครใจและการดำเนินวิถีชีวิตอย่างไม่เป็นทางการในสังคม เช่น การเข้าร่วมกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ในสังคม ชุมชนที่เขาอาศัยอยู่ อาทิ กลุ่มแม่บ้านเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ กลุ่มหนุ่มสาวพัฒนาหมู่บ้าน กลุ่มด้านภัยเอดส์ กลุ่มเลี้ยงสัตว์ปีก กลุ่มจักสาน กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เป็นต้น

2. ระดับกลุ่มเครือข่าย (Mezzo level) เป็นการมองที่โครงสร้าง และหน้าที่ของเครือข่ายสังคม ด้วยการพิจารณาจากกลุ่มบุคคลที่มีสัมพันธ์ภาพอย่างสม่ำเสมอ เช่น กลุ่มเพื่อน กลุ่มบุคคลใกล้ชิดในสังคมเสมือนญาติ ชนิดของการสนับสนุนในระดับนี้ ได้แก่ การให้คำแนะนำ การช่วยเหลือด้านวัสดุสิ่งของ ความเป็นมิตร การสนับสนุนทางอารมณ์ และการยกย่อง

3. ระดับแคบ หรือระดับเล็ก (Micro level) เป็นการพิจารณาความสัมพันธ์ของบุคคลที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมกันมากที่สุด ทั้งนี้มีความเชื่อกันว่าคุณภาพของความสัมพันธ์มีความสัมพันธ์มากในเชิงปริมาณ คือ ขนาด จำนวนและความถี่ของความสัมพันธ์ หรือโครงสร้างของเครือข่าย ในการสนับสนุนในระดับนี้ได้แก่ สามี ภรรยา และสมาชิกในครอบครัวซึ่งมีความใกล้ชิดทางอารมณ์ การสนับสนุนทางจิตใจ และแสดงความรักและห่วงใย (Affective Support)

ซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดของ House มาปรับใช้ทั้ง 4 ประเภท โดยใช้แรงสนับสนุนทางสังคมทั้งจากแหล่งปฐมภูมิ คือ ญาติ หรือผู้ดูแล ซึ่งช่วยในเรื่องของการกระตุ้นเตือน เนื่องจากเป็นผู้ที่ใกล้ชิดผู้ป่วยมากที่สุดและแรงสนับสนุนทางสังคมทั้งจากแหล่งทุติยภูมิ ได้แก่ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข อสม. และผู้วิจัย ในเรื่องของการให้ข้อมูลข่าวสารและความรู้เกี่ยวกับโรคเบาหวาน

2.3 กระบวนการกลุ่ม (Group Process) (ทศนีย์ ดันทวิวงศ์ และคณะ, 2540)

โดยธรรมชาติมนุษย์จะอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ครอบคลุมถึงได้ว่าเป็นกลุ่มแรกที่มีมนุษย์เป็นสมาชิก และต้องมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในกลุ่มต่างๆ ตลอดเวลา การรับรู้และปฏิกิริยาตอบสนองซึ่งกันและกันของสมาชิกกลุ่มมีอิทธิพลต่อความรู้สึกเกี่ยวกับตนเอง ความรู้สึกของการเป็นอยู่และมีอยู่ ซึ่งความหมายของกลุ่ม คือ

กลุ่ม หมายถึง การที่บุคคลตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป มารวมกันโดยมีองค์ประกอบ ดังนี้

1. มีวัตถุประสงค์ และจุดมุ่งหมายร่วมกัน
2. มีความเกี่ยวข้องต่อกันกับบุคคลอื่น เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม
3. มีการคำนึงถึงคนอื่นที่ก่อแบบแผนพฤติกรรมทางสังคม โดยเน้นหน้าที่และบทบาทต่างๆ

4. ยอมรับความเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม โดยมีส่วนประกอบที่สำคัญคือ กิจกรรม (Activities) ความเกี่ยวข้องกัน (Interactions) ความรู้สึกที่มีต่อกันหรือชอบพอกัน (Sentiment)

กระบวนการที่ใช้กลุ่มในการแก้ปัญหา หรือกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งร่วมกันเพื่อเรียนรู้สิ่งต่างๆ สมาชิกกลุ่มจะเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง ค้นหาและพบวิธีการแก้ไขปัญหา ร่วมกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน ก่อให้เกิดแรงจูงใจ มีพลังและสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการมีพฤติกรรมในทุกๆ ด้าน

ในทางจิตวิทยาพบว่า “กลุ่ม” มีอิทธิพลอย่างมากต่อบุคคล โดยเฉพาะในด้านของความคิดและการปฏิบัติ ทั้งกลุ่มสังคม ครอบครัวยังทำให้บุคคลมีพฤติกรรมตามที่กลุ่มต้องการสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีสติ (Self Awareness) โดยที่บุคคลจะได้มีการพิจารณาตนเองและสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา ช่วยให้เกิดการเรียนรู้เป็นไปอย่างกว้างขวางและได้ผลดี สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

2.3.1 ชนิดของกลุ่ม

มีผู้สรุปไว้ตามเกณฑ์ต่างๆ ดังนี้

แบ่งตามจุดมุ่งหมายที่จะให้สมาชิกได้เรียนรู้จากกลุ่มและกิจกรรมกลุ่ม ได้แก่

2.3.1.1 กลุ่มระดับประครอง (Support group) ซึ่งประกอบด้วยสมาชิก

4-12 คน มาพบกันเดือนละ 1 ครั้ง หรือสัปดาห์ละ 1-2 ครั้ง สมาชิกจะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ของตนเองในกลุ่ม ทำให้สมาชิกเกิดความรู้สึกร่วมกัน (Universality) และเรียนรู้จากผู้อื่นที่มีประสบการณ์เดียวกัน

2.3.1.2 กลุ่มเรียนรู้ (Educational group) จัดตั้งกลุ่มเพื่อให้สมาชิกได้รับ

ข้อมูลและการเรียนรู้จากผู้นำกลุ่มและสมาชิกในกลุ่ม เช่น ผู้ป่วยโรคเบาหวานที่เรียนรู้จากการดูแลตนเองในเรื่องอาหาร กลุ่มผู้พิการที่เรียนรู้วิธีการใช้เครื่องช่วยต่างๆ เช่น รถเข็นคนพิการ

2.3.1.3 กลุ่มแสดงความคิดเห็น (Discussion group) เป็นกลุ่มที่จัดขึ้นเพื่อ

แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับหัวข้อ หรือสิ่งที่น่าสนใจมากกว่าความรู้สึกร่วมกัน

2.3.1.4 กลุ่มเฉพาะกิจ (Task group) เป็นกลุ่มที่จัดขึ้นเพื่อกระทำกิจกรรม

บางอย่าง โดยมีจุดประสงค์เฉพาะและชัดเจน เช่น ผู้ป่วยช่วยกันแก้ปัญหาในหอผู้ป่วย

2.3.1.5 กลุ่มพัฒนา (Growth group or experiential group) เป็นกลุ่มที่

สมาชิกเข้าร่วมเพื่อเรียนรู้และพัฒนาตนเอง เช่น Training group โดยสมาชิกสำรวจและพัฒนาตนเอง รู้สึกมีคุณค่าเพิ่มขึ้น รับรู้ถึงความรู้สึกร่วมกันและผู้อื่น ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตนเอง

2.3.1.6 กลุ่มบำบัด (Therapy group) จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมและพัฒนาโดย

แลกเปลี่ยนประสบการณ์ รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น คล้ายกับกลุ่มพัฒนาและกลุ่มระดับประครอง แต่ผู้นำกลุ่มจะมีบทบาทต่างออกไป โดยจะเป็นผู้ให้ความรู้ อำนวยความสะดวกให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก เพื่อให้สมาชิกที่ไม่สามารถแก้ปัญหาตนเองได้สำรวจ สนับสนุนและนำสิ่งที่ได้มาแก้ปัญหานั้นๆ

2.3.1.7 กลุ่มช่วยเหลือตนเอง (Self – help group) เป็นกลุ่มที่เกิดจาก

บุคคลที่มีลักษณะเดียวกันมาช่วยเหลือกันในการแก้ปัญหา สมาชิกจะเป็นผู้นำกลุ่มเอง และมีประโยชน์เป็นที่ยอมรับของกลุ่มในการจัดตั้งกลุ่มดังกล่าว

Wilson, H.S. and Kneisl C.R. (1984) แบ่งชนิดของกลุ่มตามคุณลักษณะสรุป

ได้ ดังนี้

1. กลุ่มเน้นการทำงาน (Task group) มีเป้าหมายของงานชัดเจน โดยได้รับ

การยอมรับจากกลุ่ม

2. กลุ่มรู้จักตนเอง (Self awareness) โดยการสร้างสัมพันธภาพที่เหมาะสม มี

วัตถุประสงค์กว้างขึ้น

3. **กลุ่มบำบัด (Therapy group)** เป็นการปรับปรุงการรับรู้ของสมาชิก เพื่อให้เข้าใจตนเอง พอใจกับการมีสัมพันธภาพกับผู้อื่น แก้ไขภาวะความเครียด ปรับปรุงบุคลิกภาพให้เหมาะสม

4. **กลุ่มทางสังคม (Social group)** เน้นนันทนาการ การผ่อนคลาย โดยมีความสุขร่วมกัน การผ่อนคลาย รู้จักการใช้สถานการณ์สังคมและมีเพื่อนที่มั่นคง

ปัจจุบันมีแนวคิดรูปแบบการจัดกิจกรรม เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมสุขภาพให้แก่ประชาชนกลุ่มเป้าหมาย โดยการนำเอาแนวคิดการจัดกิจกรรมกลุ่มมาใช้เป็นกลวิธีที่จะส่งเสริมพฤติกรรม การดูแลสุขภาพ โดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือ เน้นการสร้างให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันของสมาชิก ให้เกิดแรงจูงใจ การปรับเปลี่ยนแนวคิด เจตคติ ให้สมาชิกกลุ่มสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหรือพฤติกรรมการดูแลสุขภาพตามที่มุ่งหวังได้

2.3.2 วิธีการจัดกิจกรรมกลุ่ม (จุฬารักษ์ โสตะ, 2552)

จากแนวคิดกระบวนการกลุ่มจะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยการปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ของสมาชิกในกลุ่ม การแสดงบทบาทของสมาชิก (Role) เพื่อให้กลุ่มสามารถก้าวสู่จุดหมายที่ตั้งไว้ โดยมีองค์ประกอบของกลุ่ม เช่น บรรทัดฐานของกลุ่ม (Norm) คือแนวทางการแสดงออก คำพูด พฤติกรรม เจตคติ เพื่อก่อให้เกิดความเป็นหนึ่งของสมาชิก และแรงยึดเหนี่ยวของกลุ่ม (Group Cohesiveness) เป็นกำลังใจในการแก้ไขปัญหา

การใช้กิจกรรมกลุ่มมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพอนามัยและเพื่อแก้ไขสิ่งที่บุคคลเข้าใจผิด การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการรับฟังปัญหา จากผู้ที่มีปัญหาล้ำก้นจะช่วยให้เกิดความเข้าใจและมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการดำเนินชีวิต หรือมีการปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักสุขภาพอนามัย

วิธีการจัดกิจกรรมกลุ่มโดยการใช้กระบวนการกลุ่มนั้น เป็นการให้การศึกษาแก่ผู้รับบริการในกลุ่มย่อย วิธีการให้ความรู้ในกลุ่มย่อยนั้นมักจะใช้วิธีการอภิปรายกลุ่มซึ่งเป็นวิธีที่มีประโยชน์มากที่สุด ช่วยให้ผู้รับบริการได้บรรลุผลตามจุดหมาย มีการพัฒนาด้านเจตคติ ความรู้ ความเข้าใจ เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เข้ากลุ่มได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ รวมทั้งได้ฝึกฝนทักษะในการมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น การอภิปรายกลุ่มเป็นการช่วยให้บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี สามารถเปลี่ยนวิธีการดำเนินชีวิต ความเชื่อต่างๆ ซึ่งเป็นผลจากการเรียนรู้จากกระบวนการกลุ่ม และการที่บุคคลซึ่งมีประสบการณ์มาก่อนได้แสดงความรู้ ความคิดเห็นเป็นกลุ่มย่อยนั้น ไม่ใช่เพื่อการอภิปรายเพียงอย่างเดียว แต่ยังหมายถึงการแบ่งกลุ่มย่อยเพื่อจุดประสงค์อื่นด้วย เป็นการจัดให้ผู้มีปัญหาหรือมีความสนใจคล้ายๆ กันมารวมกัน แล้วผู้สอน

เนื้อหาวิชาได้ให้มีการอภิปรายซักถามหรือการจัดแบ่งกลุ่มย่อย เพื่อเป็นแนวฝึกการซักซ้อม ทบทวน (Rehearsal) ซึ่งเป็นการฝึกหัดร่วมกันเป็นกลุ่มเล็กๆ เหล่านี้ เป็นต้น

หลักการเรียนรู้ในการจัดกิจกรรมกลุ่มตามทฤษฎีกระบวนการกลุ่ม เป็นวิธีการจัดการเรียนรู้ที่ทุกคนมีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง ได้มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ได้เรียนรู้สภาพอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของบุคคลในกลุ่ม เพื่อนำไปแก้ไขปัญหาที่ประสบอยู่ หรืออาจใช้เพื่อปรับปรุงตนเองให้มีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเป็นสุข ผลที่พึงได้จากการเรียนรู้แบบกลุ่มนั้นได้ทั้งความรู้ ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น มีความรู้สึกในด้านต่างๆ จากการเรียนรู้สภาพความเป็นไปของบุคคลในกลุ่ม เกิดการเรียนรู้ในแง่ต่างๆ มีโอกาสในการพัฒนาด้านอารมณ์ และสังคมอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง มีความเข้าใจและรู้จักตนเองมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็จะช่วยให้เข้าใจผู้อื่นได้ดี เช่น การยอมรับผู้อื่น การได้แสดงออก ได้ฝึกความเชื่อมั่นในตนเอง และฝึกนิสัยการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

2.3.3 ลักษณะสำคัญของกระบวนการกลุ่ม ในการจัดกิจกรรมกลุ่ม (จุฬารักษ์ โสตะ, 2552)

1. สมาชิกในกลุ่มมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน
2. สมาชิกมีการโต้ตอบกันอย่างเสรี
3. สมาชิกต้องมีพฤติกรรมแสดงบทบาทกระทำกิจกรรม เพื่อให้กลุ่มบรรลุ

จุดมุ่งหมายที่วางไว้

4. สมาชิกต้องมีแนวคิดร่วมกัน ซึ่งจัดเป็นความคิดของกลุ่ม
5. มีผลการตัดสินใจร่วมกันในรูปของกลุ่ม มิใช่สมาชิกคนหนึ่งคนใด
6. สมาชิกทุกคนต้องยึดมั่นในท่าทีของกลุ่มอย่างแข็งขัน และมีพฤติกรรม

คล้อยตามในเรื่องนั้นๆ

7. กิจกรรมกลุ่มที่ให้สมาชิกกระทำ ต้องมีส่วนช่วยลดความเครียด หรือช่วยบำบัดความต้องการของกลุ่มด้วย

8. สมาชิกทุกคนจะต้องมีความเข้าใจในวิถีทาง และปัจจัยที่จะทำให้กลุ่มเจริญก้าวหน้าไปสู่วัตถุประสงค์ที่วางไว้ ช่วยให้สมาชิกมีความรับผิดชอบต่อกิจกรรมของกลุ่มมากขึ้น

การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในกลุ่ม มี 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 ระยะสร้างสัมพันธภาพ สร้างความรู้สึกลอดภัย(The Introductory Phase or Initiating Phase)

เป็นระยะเริ่มต้นในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างผู้นำกลุ่มกับสมาชิกในกลุ่มและสร้างสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกด้วยกัน โดยเป็นสัมพันธภาพที่มีความหมาย ความจริงใจ ที่สำคัญคือ มีความไว้วางใจกันอย่างแท้จริง ทำให้สมาชิกกล้าที่จะเปิดเผยตัวเอง และยอมรับในผู้อื่น ผู้นำกลุ่มจะต้องเป็นผู้สร้างบรรยากาศแห่งความเป็นมิตร สร้างความรู้สึกลอดภัยให้กับสมาชิก ในตอนแรกผู้นำกลุ่มต้องกล่าวขำให้สมาชิกทุกคนเข้าใจจุดมุ่งหมายของการทำกลุ่ม เพื่อสร้างความรู้สึกลอดภัยขึ้นในกลุ่ม ผู้นำกลุ่มต้องส่งเสริมให้สมาชิกแสดงความคิดเห็น ความรู้สึก แลกเปลี่ยนประสบการณ์กันอย่างอิสระ การเข้าใจวัตถุประสงค์อย่างชัดเจน และการอยู่ในบรรยากาศด้วยท่าทีที่เป็นมิตร อ่อนน้อม สนใจ ตั้งใจฟัง สภาพแวดล้อมที่น่าพึงพอใจ มีความมั่นคงปลอดภัย จะกระตุ้นให้สมาชิกได้ระบาย ได้แสดงความรู้และความคิดเห็นของตนออกมา เพื่อก่อให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้แก่สมาชิกคนอื่นๆ ในกลุ่มว่าทุกคนต้องต่อสู้กับปัญหาและอุปสรรคเหมือนกัน กระบวนการกลุ่มจะไม่เกิดขึ้นหากปราศจากสัมพันธภาพที่ดีในขั้นตอนนี้

ระยะที่ 2 ระยะดำเนินการ (Working Phase)

ระยะนี้สมาชิกจะมีความรู้สึกไว้วางใจและเชื่อมั่นในกลุ่ม เป็นระยะที่สมาชิกพร้อมที่จะเปิดเผยตนเองมากขึ้น ความใกล้ชิดสนิทสนมและความเชื่อมั่นในกลุ่ม จะทำให้สมาชิกในกลุ่มมีการระบายความรู้สึกนึกคิด แลกเปลี่ยนประสบการณ์และมีการเปิดเผยตนเองมากขึ้น สมาชิกจะมุ่งความสนใจอยู่ที่ปัญหา ยอมรับตนเองว่ามีปัญหา หาทางแก้ปัญหาและเลือกวิธีการแก้ปัญหา โดยมีเพื่อนสมาชิกคอยให้ความช่วยเหลือสนับสนุน การที่ได้รับโอกาสพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์นี้ จะทำให้เกิดความคิดใหม่ๆ มาใช้ในการปรับปรุงแก้ไขปัญหาของตนเอง นอกจากนี้ ความเชื่อมั่นในกลุ่มจะทำให้สมาชิกสามารถรับรู้ข้อมูลย้อนกลับ และให้ข้อมูลย้อนกลับไปยังเพื่อนสมาชิกในกลุ่มได้ สมาชิกจะมีบทบาททั้งผู้ให้และผู้รับ สมาชิกจะรู้สึกว่าคุณเองมีค่าและศักดิ์ศรีมากขึ้น สามารถเข้าใจปัญหาของตนเอง ช่วยเหลือสมาชิกคนอื่นๆ ให้เข้าใจและแก้ไขปัญหาบางอย่างได้ ระยะนี้จึงเป็นระยะระดมพลังของสมาชิกทุกคนมาแก้ปัญหา

ระยะที่ 3 ขั้นปิดกลุ่มหรือระยะสิ้นสุดการทำกลุ่ม (The closing stage หรือ Final Phase)

ระยะนี้เป็นขั้นที่สำคัญที่สุด จำเป็นต้องทำทุกครั้งที่ปิดกลุ่ม เป็นขั้นที่ผู้นำกลุ่มจะต้องช่วยสมาชิกรวบรวมประสบการณ์ สรุปประสบการณ์ทั้งหมดในการทำกลุ่ม ผู้นำกลุ่มจะต้องช่วยสมาชิกประเมินความก้าวหน้า ความเปลี่ยนแปลงในทางพัฒนาตนเองและความสำเร็จในกลุ่ม

ก่อนสิ้นสุดการทำกลุ่มผู้นำควรจะได้บอกสมาชิกทราบล่วงหน้า สมาชิกบางรายอาจเกิดความวิตกกังวลที่จะมีการสิ้นสุดการทำกลุ่ม ผู้นำกลุ่มจะต้องให้โอกาสสมาชิกได้ระบายความรู้สึกนึกคิดอย่างเต็มที่ พร้อมทั้งชี้แนะให้สมาชิกเห็นถึงประโยชน์ที่สมาชิกจะได้รับเมื่อออกจากกลุ่มไป และต้องมีการประเมินจากพฤติกรรมของสมาชิกที่แสดงออกจากการประเมินของบุคคลอื่นนอกกลุ่ม และบางครั้งอาจมีเกณฑ์ที่ตั้งไว้ เช่น สมาชิกกลุ่มได้รับประโยชน์เต็มที่จากการทำกลุ่มหรือไม่ สมาชิกมีความรู้สึกว่าคุณเองสามารถเผชิญปัญหาและจัดการชีวิตด้วยตนเองได้หรือไม่ เป็นต้น

2.3.4 พัฒนาการของกลุ่ม แบ่งพัฒนาการกลุ่มเป็น 5 ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 ก่อตัว (Forming) กลุ่มมารวมกันเป็นครั้งแรก สมาชิกยังไม่คุ้นเคย ยังแปลกหน้ากันอยู่ จึงเป็นระยะที่เริ่มทำความรู้จักกัน มีปฏิสัมพันธ์กัน มีบรรยากาศของความตื่นตัว มองโลกในแง่ดี แต่มีความกังวลและสับสนอยู่ด้วย สมาชิกกลุ่มจะสุภาพ อดทน ระมัดระวังในการแสดงความคิดเห็น

ขั้นที่ 2 ปะทะ (Storming) เมื่อระยะเวลาผ่านไปจะมีความสนิทสนมกันมากขึ้น ระยะนี้เป็นการแสดงความคิดเห็น การโต้ตอบ การโต้แย้ง แสดงอารมณ์ ความรู้สึก สมาชิกบางคนยังมีความเป็นปัจเจกชนอยู่ ความร่วมมือยังไม่ดีนัก บางทีอาจมีการจับผิด ความขัดแย้ง ไม่พอใจ จึงมักจะมีการละเลยพฤติกรรมเพื่อลดความขัดแย้ง

ขั้นที่ 3 ลงตัว (Norming) หลังจากที่สมาชิกในกลุ่มได้แสดงความคิดเห็น อารมณ์ ความรู้สึกแล้ว สมาชิกต่างเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีการยินยอมรับฟังเหตุผล เริ่มเกิดความสงบ ความขัดแย้ง มีการปรับตัว ยอมรับบรรทัดฐานของกลุ่ม สมาชิกกลุ่มเริ่มช่วยเหลือซึ่งกันและกัน บทบาทสมาชิกกลุ่มเด่นชัด ระยะนี้จึงสามารถสร้างพลังกลุ่มได้

ขั้นที่ 4 ใฝ่งาน (Performing) สมาชิกในกลุ่มเข้าใจจุดแข็งและจุดอ่อนของตนเอง มีความสัมพันธ์กันอย่างราบรื่น สามารถจัดการกับความขัดแย้งระหว่างบุคคลได้ เป็นระยะที่กลุ่มทำงานได้สำเร็จตามเป้าหมาย เกิดผลงานที่มีประสิทธิภาพ

ขั้นที่ 5 ก่อตัวใหม่ (Reforming) มีสมาชิกใหม่เข้าร่วมกลุ่ม กำหนดเป้าหมายใหม่ของกลุ่ม และพัฒนาการเป็นขั้นก่อตัวต่อไป

ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้นำชนิดของกลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน (Self – help group) ในการจัดกิจกรรมกลุ่มเพื่อให้โปรแกรมสุขศึกษาในแต่ละสัปดาห์ที่จัดกิจกรรม เพื่อพัฒนาพฤติกรรมสุขภาพและมีการให้กำลังใจ ช่วยเหลือ สนับสนุนข้อมูลข่าวสารต่างๆ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการดูแลตนเองและส่งผลให้ผู้ป่วยเบาหวานมีพฤติกรรม的自我ดูแลตนเองและสุขภาพดีขึ้นและมีความพึงพอใจในชีวิตมากขึ้นด้วย

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรคเบาหวาน

สมใจ ราชวง (2552) ได้ศึกษาประสิทธิผลของโปรแกรมสุขภาพในการส่งเสริมสุขภาพการดูแลตนเองโดยการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการดูแลตนเองของโอเร็มกับทฤษฎีความสามารถตนเองในการพัฒนาพฤติกรรมของผู้ป่วยโรคเบาหวานชนิดที่ 2 โดยศึกษาความรู้เรื่องโรคเบาหวาน การรับรู้ความสามารถตนเอง การรับรู้ความคาดหวังในผลลัพธ์ การปฏิบัติตัวในการดูแลตนเอง ค่าระดับน้ำตาลในเลือด พบว่าภายหลังการให้โปรแกรมผู้ป่วยกลุ่มทดลองมีความรู้เรื่องโรคเบาหวาน การรับรู้ความสามารถตนเอง การรับรู้ความคาดหวังในผลลัพธ์ การปฏิบัติตัวในการดูแลตนเอง ค่าระดับน้ำตาลในเลือด ดีวก่อนทดลองและดีวกว่ากลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

สุพร มหาวารากร (2551) ได้ศึกษาผลของการเสริมสร้างพลังอำนาจต่อพฤติกรรม การดูแลตนเองและการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยเบาหวานชนิดที่ 2 ที่มีภาวะแทรกซ้อน โดยศึกษา ความรู้เรื่องโรคเบาหวาน พฤติกรรมการดูแลตนเอง ระดับน้ำตาลในเลือด พบว่าภายหลังการให้โปรแกรมผู้ป่วยกลุ่มทดลองมีความรู้เรื่องโรคเบาหวาน พฤติกรรมการดูแลตนเอง ระดับน้ำตาลในเลือด ดีวก่อนทดลองและดีวกว่ากลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ธีรยา วชิรเมธาวิ (2550) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยนำ ปัจจัยเอื้อ และปัจจัยเสริมกับการปฏิบัติตัวของผู้ป่วยเบาหวานชนิดที่ 2 ที่ไม่สามารถควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดได้ในโรงพยาบาลขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น โดยศึกษา ปัจจัยนำ ปัจจัยเอื้อ และปัจจัยเสริม การปฏิบัติตัวของผู้ป่วยเบาหวาน ความสัมพันธ์ของปัจจัยนำ ปัจจัยเอื้อ และปัจจัยเสริมกับการปฏิบัติตัว พบว่า การรับรู้ความรุนแรงของโรค ความพึงพอใจในบริการที่ได้รับจากแพทย์ พยาบาลและทีมสุขภาพ และการได้รับการสนับสนุนด้านการให้กำลังใจ เอาใจใส่ กระตุ้นเตือน จากบุคคลใกล้ชิดและแพทย์ พยาบาลและทีมสุขภาพ มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติตัวของผู้ป่วยเบาหวาน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05, 0.01 และ 0.001 ตามลำดับ

จุฑารัตน์ ถมอ่อน (2548) ได้ศึกษาผลของโปรแกรมการส่งเสริมการดูแลตนเองของผู้ป่วยเบาหวานชนิดที่ 2 โดยประยุกต์ใช้ทฤษฎีความสามารถแห่งตนและกระบวนการกลุ่มโดยศึกษา เจตนาดีของผู้ป่วย การรับรู้ในความสามารถ ความคาดหวังในผลลัพธ์ การปฏิบัติตัวในการดูแลตนเองเรื่องการควบคุมน้ำหนักและการมารับบริการตรวจตามนัด พบว่าภายหลังการให้โปรแกรมผู้ป่วยกลุ่มทดลองมีเจตนาดี การรับรู้ในความสามารถ ความคาดหวังในผลลัพธ์ การปฏิบัติตัวในการดูแลตนเองเรื่องการควบคุมน้ำหนักและการมารับบริการตรวจตามนัด ดีวก่อนทดลองและดีวกว่ากลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

3.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพ

สุกัญญา แซ่ลี (2551) ได้ศึกษาการประยุกต์ทฤษฎีแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพ ร่วมกับแรงสนับสนุนทางสังคม ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการป้องกันโรคฟันผุและเหงือกอักเสบ โดยศึกษาการรับรู้โอกาสเสี่ยง การรับรู้ความรุนแรง การรับรู้ประโยชน์และอุปสรรคและพฤติกรรมการป้องกันโรคฟันผุและเหงือกอักเสบ พบว่าภายหลังการให้โปรแกรมนักเรียน ประถมศึกษา กลุ่มทดลองมีการรับรู้โอกาสเสี่ยง การรับรู้ความรุนแรง การรับรู้ประโยชน์และอุปสรรคและพฤติกรรมการป้องกันโรคฟันผุและเหงือกอักเสบ ดีวก่อนทดลองและดีวกว่ากลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

เสาวลักษณ์ สัจจา (2551) ได้ศึกษาการประยุกต์ทฤษฎีแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพ ร่วมกับแรงสนับสนุนทางสังคมในการส่งเสริมสตรีอายุ 35-60 ปี เพื่อมาตรวจคัดกรองมะเร็งปากมดลูก โดยศึกษาการรับรู้โอกาสเสี่ยง การรับรู้ความรุนแรง การรับรู้ประโยชน์และอุปสรรค พบว่า ภายหลังการให้โปรแกรมสตรีอายุ 35-60 ปี กลุ่มทดลองมีการรับรู้โอกาสเสี่ยง การรับรู้ความรุนแรง การรับรู้ประโยชน์และอุปสรรคดีวก่อนทดลองและดีวกว่ากลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

ธนารัตน์ จันดามิ (2551) ได้ศึกษาการประยุกต์ทฤษฎีแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพ ร่วมกับแรงสนับสนุนทางสังคมต่อพฤติกรรมป้องกันการสูบบุหรี่ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา โดยศึกษาการรับรู้โอกาสเสี่ยง การรับรู้ความรุนแรงต่อการเกิดโรคที่เกิดจากการสูบบุหรี่ การรับรู้ประโยชน์และอุปสรรคของการหลีกเลี่ยงการสูบบุหรี่และความตั้งใจที่จะไม่สูบบุหรี่ พบว่าภายหลังการให้โปรแกรมนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในกลุ่มทดลองมีการรับรู้โอกาสเสี่ยง การรับรู้ความรุนแรงต่อการเกิดโรคที่เกิดจากการสูบบุหรี่ การรับรู้ประโยชน์และอุปสรรคของการหลีกเลี่ยงการสูบบุหรี่และความตั้งใจที่จะไม่สูบบุหรี่ ดีวก่อนทดลองและดีวกว่ากลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีแรงสนับสนุนทางสังคม

สุขปราณี นรารมย์ (2552) ได้ศึกษาการประยุกต์ทฤษฎีแรงจูงใจเพื่อป้องกันโรค ร่วมกับแรงสนับสนุนทางสังคมในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการดูแลสุขภาพของตนเองในผู้ป่วยเบาหวานชนิดไม่พึ่งอินซูลิน โดยศึกษาความรู้เรื่องโรค การรับรู้ความรุนแรงของโรค ความคาดหวังในประสิทธิผลของการตอบสนองต่อพฤติกรรมดูแลสุขภาพ พฤติกรรมดูแลสุขภาพตนเองและการได้รับแรงสนับสนุนทางสังคม พบว่าหลังการให้โปรแกรมผู้ป่วยกลุ่มทดลองมีความรู้เรื่องโรค การรับรู้ความรุนแรงของโรค ความคาดหวังในประสิทธิผลของการตอบสนองต่อพฤติกรรมดูแลสุขภาพ

สุขภาพ พฤติกรรมการดูแลตนเองและการได้รับแรงสนับสนุนทางสังคมดีกว่าก่อนทดลองและดีกว่ากลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สุภาภรณ์ นารี (2550) ได้ศึกษาการประยุกต์ทฤษฎีแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพ ร่วมกับแรงสนับสนุนทางสังคมในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการป้องกันโรคเหงือกอักเสบของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โดยศึกษาความรู้เรื่องโรค การรับรู้โอกาสเสี่ยง การรับรู้ความรุนแรง การรับรู้ผลดีในการปฏิบัติตามคำแนะนำ การปฏิบัติตัวในการป้องกันโรค พบว่าหลังการให้โปรแกรม นักเรียนกลุ่มทดลองมีความรู้เรื่องโรค การรับรู้โอกาสเสี่ยง การรับรู้ความรุนแรง การรับรู้ผลดีในการปฏิบัติตามคำแนะนำ การปฏิบัติตัวในการป้องกันโรค ดีวก่อนทดลองและดีกว่ากลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และพบว่ากลุ่มทดลองมีแผ่นคราบจุลินทรีย์และสภาวะเหงือกอักเสบน้อยกว่าก่อนให้โปรแกรมและกลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

อรุณย์ ศรีนวล (2548) ได้ศึกษาการประยุกต์ทฤษฎีแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพ ร่วมกับแรงสนับสนุนทางสังคม ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการดูแลตนเองเพื่อป้องกันโรคเบาหวานของประชากรกลุ่มเสี่ยง โดยศึกษาการรับรู้โอกาสเสี่ยงต่อการเกิดเป็นเบาหวาน การรับรู้ประโยชน์ของการปฏิบัติตัวเพื่อป้องกันโรคเบาหวานและพฤติกรรมดูแลตนเองเพื่อป้องกันโรคเบาหวาน พบว่าภายหลังการให้โปรแกรมกลุ่มเสี่ยงในกลุ่มทดลองมีการรับรู้โอกาสเสี่ยงต่อการเกิดเป็นเบาหวาน การรับรู้ประโยชน์ของการปฏิบัติตัวเพื่อป้องกันโรคเบาหวานและพฤติกรรมดูแลตนเองเพื่อป้องกันโรคเบาหวาน ดีวก่อนทดลองและดีกว่ากลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะนำความรู้เรื่องโรคเบาหวานและทฤษฎีที่แบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพกับแรงสนับสนุนทางสังคมไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาพฤติกรรมควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดในผู้ป่วยเบาหวานชนิดที่ 2 ดังในกรอบแนวคิด ดังนี้

4. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตัวแปรอิสระ

ตัวแปรตาม

โปรแกรมสุขภาพศึกษาโดยการประยุกต์ใช้ทฤษฎีแบบแผนความเชื่อ
ด้านสุขภาพร่วมกับแรงสนับสนุนทางสังคม ได้แก่

1. ให้ความรู้เรื่องโรคเบาหวาน

- 1.1 การบรรยายประกอบสื่อ เอกสาร แผ่นพับ
- 1.2 วิดีทัศน์ ภาพประกอบ ภาพพลิก
- 1.3 สาธิตตัวแบบและการฝึกทักษะ
- 1.4 กระบวนการกลุ่ม

2. สร้างการรับรู้โอกาสเสี่ยงและความรุนแรง

- 2.1 นำเสนอสถานการณ์ของโรคเบาหวานที่เกี่ยวกับโอกาสเสี่ยงความรุนแรง ที่พบในตัวผู้ป่วยจากวิทัศน์และตัวแบบจริงจากการสาธิต
- 2.2 จัดกิจกรรมกลุ่มเพื่อหาแนวทางการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือด

3. การฝึกปฏิบัติตัวที่ถูกต้องในการป้องกันภาวะแทรกซ้อน

- 3.1 ฝึกการบันทึกการรับประทานอาหารของตนเองในแต่ละมื้อ การรับประทานยาให้ถูกต้อง ลงในสมุดประจำตัวผู้ป่วยเบาหวาน
- 3.2 ฝึกปฏิบัติการออกกำลังกายด้วยไม้ตะบอง
- 3.3 ฝึกปฏิบัติการดูแล การตรวจ การทำความสะอาด การนวดและการออกกำลังกายเท้า

4. การให้แรงสนับสนุนทางสังคม

ญาติ/ผู้ดูแล

- ดูแลเรื่องอาหาร
- ดูแลเรื่องการรับประทานยาให้ถูกต้อง
- กระตุ้นการออกกำลังกาย
- กระตุ้นการตรวจเท้าก่อนนอน, การนวดเท้า, การออกกำลังกายเท้า

อสม.

- ชั่งน้ำหนัก, วัดส่วนสูง
- นำออกกำลังกาย
- เชื่อมบ้านเพื่อให้กำลังใจและรับฟังปัญหา

ผู้วิจัย

- การให้ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร เอกสารคู่มือเรื่องโรคเบาหวาน
- การกระตุ้นเตือนทางโทรศัพท์
- การให้คำปรึกษา ข้อมูลย้อนกลับหรือประเมินผลโดยผู้วิจัย
- การให้กำลังใจ ให้รางวัล

พฤติกรรมควบคุมระดับน้ำตาลในเลือด เรื่อง

1. ความรู้เรื่องโรคเบาหวาน
2. การรับรู้โอกาสเสี่ยงต่อการป้องกันภาวะแทรกซ้อน
3. การรับรู้ความรุนแรงของการป้องกันภาวะแทรกซ้อน
4. การรับรู้ประโยชน์ของการปฏิบัติเพื่อป้องกันภาวะแทรกซ้อน
5. การรับรู้อุปสรรคในการปฏิบัติเพื่อป้องกันภาวะแทรกซ้อน
6. การปฏิบัติตัวเพื่อป้องกันภาวะแทรกซ้อน

ค่าน้ำตาลสะสมในเม็ดเลือดแดง
(HbA_{1c}) ลดลงลดลง

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดในการวิจัย